

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)

z dnia 27 stycznia 2021 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Ochrona konsumentów – Dyrektywa 93/13/EWG – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Artykuł 3 ust. 1, art. 4 ust. 1 oraz art. 6 ust. 1 – Ocena nieuczciwego charakteru warunków umowy – Warunek ustalający z góry możliwy zysk wierzyciela w przypadku rozwiązania umowy – Znacząca nierównowaga wynikających z umowy praw i obowiązków stron – Moment, w którym należy oceniać występowanie znaczącej nierównowagi – Stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunku umowy – Konsekwencje – Zastąpienie nieuczciwego warunku umowy przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym

W sprawach połączonych C-229/19 i C-289/19

mających za przedmiot dwa wnioski o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożone przez Gerechtshof te Amsterdam (sąd apelacyjny w Amsterdamie, Niderlandy) (C-229/19) oraz przez Gerechtshof Den Haag (sąd apelacyjny w Hadze, Niderlandy) (C-289/19) postanowieniami z dnia 5 marca 2019 r. i 2 kwietnia 2019 r., które wpłynęły do Trybunału, odpowiednio, w dniach 14 marca 2019 r. i 9 kwietnia 2019 r., w postępowaniach:

Dexia Nederland BV

przeciwko

XXX (C-229/19),

Z (C-289/19),

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: J.-C. Bonichot, prezes izby, L. Bay Larsen, C. Toader, M. Safjan i N. Jääskinen (sprawozdawca), sędziowie,

rzecznik generalny: G. Pitruzzella,

sekretarz: M. Ferreira, główna administratorka,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 3 września 2020 r.,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu Dexia Nederland BV – J. de Bie Leuveling Tjeenk, J.M.K.P. Cornegoor i P.W. Post, advocaten,
- w imieniu XXX – J.B. Maliepaard, advocaat,

* Język postępowania: niderlandzki.

- w imieniu Z – J.B. Maliepaard, advocaat,
- w imieniu Komisji Europejskiej – początkowo N. Ruiz García, P. Vanden Heede oraz M. van Beek, a następnie N. Ruiz García oraz P. Vanden Heede w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,
wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczą wykładni dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).
- 2 Wnioski te zostały złożone w ramach dwóch sporów pomiędzy Dexia Nederland BV (zwaną dalej „Dexią”) a konsumentami w przedmiocie odmowy zapłaty końcowych rozliczeń sporządzonych przez tę spółkę w następstwie zakończenia umów leasingu akcji zawartych między tymi konsumentami a spółką, której następcą prawnym jest Dexia.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Motyw trzynasty dyrektywy 93/13 ma następujące brzmienie:

„Zakłada się, iż obowiązujące w państwach członkowskich przepisy ustawowe i wykonawcze, które bezpośrednio lub pośrednio ustalają warunki umów konsumenckich, nie zawierają nieuczciwych warunków; w związku z tym nie wydaje się konieczne rozpatrywanie warunków umowy, które są zgodne z obowiązującymi przepisami ustawowymi lub wykonawczymi oraz zgodne z zasadami lub postanowieniami konwencji międzynarodowych, których stronami są państwa członkowskie lub [Unia Europejska]; użyte w art. 1 ust. 2 sformułowanie »obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze« obejmuje również zasady, które zgodnie z prawem będą stosowane między umawiającymi się stronami, z zastrzeżeniem, że nie dokonano żadnych innych uzgodnień”.

- 4 Artykuł 1 tej dyrektywy przewiduje:

„1. Celem niniejszej dyrektywy jest zbliżenie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do nieuczciwych warunków umownych w umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą [przedsiębiorcą] a konsumentem.

2. Warunki umowy odzwierciedlające obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze oraz postanowienia lub zasady konwencji międzynarodowych, których stroną są państwa członkowskie lub [Unia Europejska], zwłaszcza w dziedzinie transportu, nie będą podlegały przepisom niniejszej dyrektywy”.

- 5 Artykuł 3 ust. 1 i 3 wspomnianej dyrektywy stanowi:

„1. Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta.

[...]

3. Załącznik zawiera przykładowy i niewyczerpujący wykaz warunków, które mogą być uznane za nieuczciwe”.

6 Wśród warunków wymienionych w tym załączniku, w szczególności w jego pkt 1 lit. e), znajdują się warunki, których skutkiem lub celem jest „nałożenie na konsumenta obowiązku wniesienia rażąco wysokiego odszkodowania w razie niewykonania przez niego zobowiązań”.

7 Artykuł 4 ust. 1 omawianej dyrektywy uściśla:

„Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna”.

8 Zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

9 Artykuł 7 ust. 1 tej dyrektywy stanowi:

„Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami”.

Prawo niderlandzkie

10 Artykuł 6:271 Burgerlijk Wetboek (kodeksu cywilnego), w brzmieniu mającym zastosowanie do okoliczności faktycznych, których dotyczą postępowania główne (zwanego dalej „BW”), stanowi:

„Rozwiązanie umowy zwalnia stronę ze zobowiązań podjętych na jej podstawie. W zakresie, w jakim zobowiązania te zostały już wykonane, zostaje utrzymana podstawa prawna dla ich wykonania, jednak powstaje zobowiązanie stron do zwrotu lub rekompensaty świadczeń, które już otrzymali”.

11 Artykuł 6:277 BW brzmi następująco:

„1. W przypadku całkowitego lub częściowego rozwiązania umowy strona, której uchybienie stanowiło powód rozwiązania umowy, jest zobowiązana do naprawienia na rzecz drugiej strony szkody, jaką poniosła ona z tego powodu, że umowa nie była przez obie strony kontynuowana, lecz została rozwiązana.

[...]”.

12 Artykuł 7A:1576e BW brzmi następująco:

„1. Nabywca jest zawsze uprawniony do przedterminowej spłaty jednej lub kilku rat na poczet zapłaty ceny sprzedaży.

2. W przypadku jednorazowej przedterminowej zapłaty całości należnej kwoty ma on prawo do odliczenia w wysokości 5% w stosunku rocznym od każdej raty spłaconej w ten sposób przedterminowo na poczet zapłaty ceny sprzedaży.

3. Strony mogą odstąpić od stosowania przepisów niniejszego artykułu na korzyść nabywcy”.

Postępowania główne i pytania prejudycjalne

13 U podstaw sporów stanowiących przedmiot postępowań głównych leży odmowa dokonania przez XXX i Z zapłaty kwot figurujących w końcowych rozliczeniach sporządzonych przez Dexię w następstwie rozwiązania zawartych między nimi a poprzednikiem prawnym Dexii umów leasingu akcji ze względu na opóźnienia w zapłacie miesięcznych rat należnych tej spółce.

14 W ramach tego rodzaju umów leasingobiorca, który zwykle jest konsumentem, zaciąga w banku na określony czas pożyczkę kwoty pieniężnej wskazanej jako „kwota główna”, za pomocą której bank ten nabywa akcje w imieniu i na rzecz leasingobiorcy. Wspomniany bank pozostaje właścicielem tych akcji aż do momentu zwrotu pożyczonej w ten sposób pełnej kwoty, jednak ewentualne dywidendy wypłacane są leasingobiorcy. Przez cały okres obowiązywania umowy leasingu leasingobiorca spłaca miesięczną ratę odpowiadającą odsetkom należnym od kwoty głównej, a w niektórych przypadkach jej zwrotowi. Po upływie okresu trwania umowy akcje są zbywane, a leasingobiorca uzyskuje dochód ze zbycia tych akcji, po odliczeniu kwoty głównej i ewentualnych miesięcznych rat należnych jeszcze bankowi.

15 Z akt sprawy, którymi dysponuje Trybunał, wynika, że Dexia, zgodnie ze szczególnymi warunkami umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym, rozwiązała przedterminowo umowy leasingu z powodu opóźnień w płatnościach. W chwili rozwiązania tych umów Dexia sporządziła na podstawie art. 6 i 15 owych szczególnych warunków końcowe rozliczenia. Artykuły te mają następujące brzmienie:

„6. Jeżeli (a) pomimo wezwania do zapłaty leasingobiorca nadal nie dokonuje spłaty jednej lub kilku miesięcznych rat lub odmawia wykonania jakichkolwiek innych zobowiązań wynikających z umowy lub z każdej innej umowy leasingu podobnej do umowy będącej przedmiotem niniejszej sprawy lub jeżeli (b) leasingobiorca wystąpił o wydanie nakazu przymusowej likwidacji albo ogłoszono jego upadłość, bank jest uprawniony do natychmiastowego rozwiązania umowy leasingu i wszystkich podobnych umów leasingu; do żądania zapłaty całej niespłaconej kwoty lub niespłaconych kwot w ramach uzgodnionej pełnej kwoty leasingu lub kwot leasingu z tytułu podobnych do niniejszej umowy obowiązujących umów leasingu; oraz do sprzedaży papierów wartościowych na giełdzie lub w inny sposób w chwili określonej przez bank. Bank będzie zobowiązany do odliczenia dochodów ze sprzedaży od kwoty, którą powinien mu zwrócić leasingobiorca. Bank będzie musiał wypłacić ewentualną kwotę salda dodatniego na rzecz leasingobiorcy.

15. [...] W przypadku rozwiązania umowy wierzytelność leasingobiorcy będzie stanowiła kwotę równą wartości rynkowej papierów wartościowych w dniu rozwiązania umowy, po odliczeniu kwoty odpowiadającej zaktualizowanej wysokości niespłaconej kwoty od całkowitej kwoty uzgodnionej w leasingu. Wartość zaktualizowana jest obliczana zgodnie z przepisami art. 7A:1576e ust. 2 BW”.

16 Sądy odsyłające wyjaśniły, że Hoge Raad der Nederlanden (sąd najwyższy Niderlandów) miał niedawno okazję wypowiedzieć się w przedmiocie zgodności wspomnianych warunków z dyrektywą 93/13 i orzekł w wyroku z dnia 21 kwietnia 2017 r. (NL:HR:2017:773, Dexia/Tijhuis), że art. 6 szczególnych warunków rozpatrywanych w postępowaniu głównym umów powoduje znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta.

- 17 Ponadto z postanowień odsyłających wynika, że zdaniem Hoge Raad der Nederlanden (sądu najwyższego Niderlandów) metoda obliczania kwoty, jakiej Dexia ma prawo domagać się na podstawie art. 6 szczególnych warunków rozpatrywanych w postępowaniu głównym umów, nie uwzględnia zysku, jaki czerpie ta spółka z rozwiązania umowy w zakresie, w jakim otrzymana przez nią kwota zostaje ponownie oprocentowana, oraz że okoliczność, iż na podstawie art. 15 szczególnych warunków Dexia dokonuje aktualizacji wysokości pozostałych jeszcze do zapłaty miesięcznych rat poprzez odliczenie w wysokości 5% w stosunku rocznym, kompensuje ów zysk jedynie w bardzo ograniczonym zakresie. W istocie konsekwencją tej metody obliczania jest to, że zysk, jaki Dexia mogłaby osiągnąć, ponownie inwestując środki na rynku kapitałowym w sposób z góry określony, został ustalony na poziomie 5% w stosunku rocznym. Tak więc dopóki stopa rynkowa jest wyższa niż 5%, różnica między stawką zryczałtowaną a rzeczywistą stopą rynkową jest korzystna dla Dexii. Hoge Raad der Nederlanden (sąd najwyższy Niderlandów) podkreśla, że w zależności od stopy procentowej oraz daty rozwiązania umowy zysk, jaki czerpie Dexia z wcześniejszego rozwiązania umowy, może być bowiem bardzo istotny.
- 18 Wreszcie Hoge Raad der Nederlanden (sąd najwyższy Niderlandów) zauważył, że w przypadku braku zapłaty Dexia zachowuje możliwość rozwiązania umowy oraz że może ona w związku z tym dochodzić odszkodowania na podstawie art. 6:277 BW.

Sprawa C-229/19

- 19 W 1999 r. XXX zawarł dwie umowy leasingu ze spółką, której następcą prawnym jest Dexia.
- 20 W dniu 6 czerwca 2005 r., z powodu opóźnień w płatnościach, po wezwaniu XXX do zapłaty Dexia rozwiązała przedterminowo odnośne umowy leasingu i sporządziła końcowe rozliczenia.
- 21 Z akt sprawy, którymi dysponuje Trybunał, wynika, że Dexia sporządziła końcowe rozliczenia na podstawie art. 6 i 15 szczególnych warunków umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym i obciążyła XXX kwota salda debetowego figurującą w tych rozliczeniach.
- 22 XXX wniósł powództwa mające na celu w szczególności uzyskanie stwierdzenia nieważności lub rozwiązania obu umów leasingu oraz zwrot kwot zapłaconych na rzecz Dexii. Spółka ta wniosła powództwo wzajemne mające na celu uzyskanie zasądzenia od XXX zapłaty kwoty odpowiadającej łącznej kwocie powiększonej o odsetki za zwłokę, które pozostawały jeszcze należne na podstawie obu umów leasingu.
- 23 Wyrokiem z dnia 19 listopada 2008 r. kantonrechter (sąd ds. drobnych, Niderlandy) zasądził od Dexii na rzecz XXX tytułem odszkodowania kwotę 2507,69 EUR wraz z ustawowymi odsetkami z tytułu każdej umowy leasingu i oddalił powództwo wzajemne tej spółki.
- 24 Obie strony w sprawie C-229/19 wniosły apelację od tego wyroku do Gerechtshof te Amsterdam (sądu apelacyjnego w Amsterdamie, Niderlandy). Dexia wniosła o oddalenie powództwa XXX i uwzględnienie powództwa wzajemnego. XXX zmierzał do uzyskania odszkodowania wyższego niż to, które zostało mu przyznane w pierwszej instancji.
- 25 W tym kontekście Gerechtshof te Amsterdam (sąd apelacyjny w Amsterdamie) podkreślił, że ze względu na to, iż zawisły przed nim spór dotyczy umów zawieranych pomiędzy podmiotem świadczącym usługi finansowe a konsumentami, powinien z urzędu zbadać, czy postanowienia szczególnych warunków umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym nie są nieuczciwe w świetle kryteriów przewidzianych w dyrektywie 93/13, a jeśli tak, to powinien on dokonać z urzędu stwierdzenia ich bezskuteczności. W następstwie wyroku Hoge Raad der Nederlanden (sądu najwyższego Niderlandów) przytoczonego w pkt 16–18 niniejszego wyroku, w którym uznano, że

art. 6 szczególnych warunków umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym stanowi nieuczciwy warunek w rozumieniu dyrektywy 93/13, *Gerechtshof te Amsterdam* (sąd apelacyjny w Amsterdamie) powziął wątpliwości co do stosowania tych kryteriów.

- 26 Zdaniem sądu odsyłającego w sprawie C-229/19 *Hoge Raad der Nederlanden* (sąd najwyższy Niderlandów) ograniczył się bowiem do zbadania w sposób abstrakcyjny, czy w świetle przepisów krajowych postanowienie umowy mogło mieć niekorzystne skutki dla konsumenta, i doszedł do wniosku, że sama możliwość zaistnienia niekorzystnych dla konsumenta skutków wystarcza, aby takie postanowienie zostało uznane za nieuczciwe w rozumieniu dyrektywy 93/13.
- 27 Jednakże sąd odsyłający uznał, że należy uwzględnić w szczególności fakt, iż umowy leasingu akcji są umowami o charakterze ciągłym, które są zawierane na okres do 20 lat, co oznacza, że co do zasady przy ich zawieraniu nie jest jeszcze pewne, czy podmiot świadczący usługi finansowe, taki jak *Dexia*, będzie czerpał jakikolwiek zysk w przypadku przedterminowego rozwiązania umowy. Wielkość tego zysku jest bowiem zmienna w zależności od wysokości stopy oprocentowania obowiązującej w dniu przedterminowego zakończenia danej umowy, przy zastosowaniu której przedterminowo uzyskana kwota może być inwestowana w okresie pozostałym do końca pierwotnie uzgodnionego okresu obowiązywania umowy.
- 28 W niniejszej sprawie art. 15 szczególnych warunków umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym w przypadku przedterminowego zakończenia umowy ustala z góry możliwy zysk wierzyciela w wysokości obliczanych w skali roku 5% pozostałej niespłaconej części kwoty uzgodnionej w umowie leasingu w okresie pozostałym do końca pierwotnie uzgodnionego okresu obowiązywania umowy. Zdaniem tego sądu należy zatem zbadać przede wszystkim, czy w świetle wszystkich okoliczności sprawy w chwili zawarcia umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym ustalenie tego możliwego zysku przez *Dexię* jest nieuczciwe, czy też nie, na przykład poprzez porównanie tego warunku z tymi, które są zwykle stosowane w podobnych przypadkach sprzedaży na raty, lub też ze stopą procentową mającą zastosowanie w ramach postępowań sądowych, podczas aktualizacji kwot w odniesieniu do umów o podobnym kapitale i okresie obowiązywania co odnośne umowy.
- 29 Następnie, zgodnie z orzecznictwem Trybunału, należy ustalić, czy przeciętny właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny konsument mógł zaakceptować przy zawieraniu rozpatrywanej umowy, że w przypadku jej przedterminowego rozwiązania zysk na rzecz *Dexii* zostanie ustalony, w odróżnieniu od odpowiednich przepisów, na podstawie art. 6 i 15 szczególnych warunków umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym, z uwzględnieniem kompetencji i wiedzy tego banku na temat potencjalnej zmiany stóp procentowych oraz mając świadomość, że w przypadku gdy przepisy art. 6:277 BW znajdują zastosowanie, taki zysk nie będzie ustalany (zob. podobnie wyroki: z dnia 14 marca 2013 r., *Aziz*, C-415/11, EU:C:2013:164, pkt 68, 69; a także z dnia 20 września 2017 r., *Andriuc i in.*, C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 57, 58).
- 30 Ponadto zdaniem sądu odsyłającego w sprawie C-229/19 wyrok *Hoge Raad der Nederlanden* (sądu najwyższego Niderlandów) przytoczony w pkt 16–18 niniejszego wyroku jest sprzeczny z wyrokiem z dnia 7 sierpnia 2018 r., *Banco Santander i Escobedo Cortés* (C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643). W wyroku tym *Hoge Raad der Nederlanden* (sąd najwyższy Niderlandów) nie ustalił bowiem określonych kryteriów umożliwiających sądom krajowym dokonanie oceny, czy art. 6 szczególnych warunków umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym jest nieuczciwy, lecz przeciwnie, uznał on, że przepis ten jest w każdym wypadku niezgodny z dyrektywą 93/13, ponieważ może on wywoływać niekorzystne dla konsumenta skutki w zależności od wystąpienia pewnych okoliczności w okresie obowiązywania umowy.
- 31 Wreszcie sąd odsyłający w sprawie C-229/19 zastanawia się, jakie byłyby konsekwencje uznania za bezskuteczne art. 6 i 15 szczególnych warunków umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym. W tym kontekście sąd odsyłający podniósł, po pierwsze, że umowa leasingu akcji pozostaje wiążąca

dla stron nawet po uznaniu tych artykułów za bezskuteczne, ponieważ może ona nadal bez nich istnieć. Po drugie, zdaniem tego sądu Dexia nie powinna mieć możliwości powołania się na przepisy BW, które w okolicznościach niniejszej sprawy są jeszcze mniej korzystne dla konsumenta.

- 32 W tych okolicznościach *Gerechtshof Amsterdam* (sąd apelacyjny w Amsterdamie) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy dyrektywę 93/13 należy interpretować w ten sposób, że postanowienie umowne powinno być w świetle zawartych w tej dyrektywie kryteriów uznane za nieuczciwe już wtedy, gdy oceniane z uwzględnieniem wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy może jedynie spowodować znaczącą nierównowagę w zależności od okoliczności, które nastąpią w trakcie trwania stosunku umownego, w szczególności w ten sposób, że postanowienie to ustala z góry możliwy zysk uzyskiwany przez przedsiębiorcę w przypadku przedterminowego zakończenia umowy jako określony procent pozostałych do zapłaty rat leasingu, w odróżnieniu od odpowiednich przepisów prawa krajowego, zgodnie z którymi zysk ten nie jest ustalony z góry, lecz ustala się go z uwzględnieniem okoliczności związanych z zakończeniem umowy, w szczególności wysokości stopy oprocentowania, przy zastosowaniu którego przedterminowo uzyskana kwota może być inwestowana w trakcie pozostałego okresu, na jaki umowa była zawarta?”.

Sprawa C-289/19

- 33 W dniu 17 marca 2000 r. Z zawarł jako leasingobiorca dwie umowy leasingu ze spółką, której następcą prawnym jest Dexia.
- 34 W 2006 r. z powodu opóźnień w płatnościach Dexia zakończyła przedterminowo umowy leasingu akcji zawarte z Z oraz sporządziła, na podstawie art. 6 i 15 szczególnych warunków umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym, końcowe rozliczenia, w których figurowały salda ujemne, a Z odmówił dokonania zapłaty tych kwot.
- 35 Ponadto z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika, że w trakcie sporu pomiędzy Dexią a Z Dexia przyznała, iż sytuacja finansowa Z jest na tyle poważna, że zobowiązania dotyczące płatności wynikające z tych umów stanowią dla zainteresowanego nadmiernie uciążliwe obciążenie finansowe i że w związku z tym, zgodnie z orzecznictwem krajowym dotyczącym konsekwencji niedochowania przez bank jego obowiązków zachowania należytej staranności, spółka ta powinna wypłacić mu odszkodowanie. Według Dexii zgodnie z tym orzecznictwem odszkodowanie to obejmuje dwie trzecie spłaconych miesięcznych rat, po odliczeniu wypłaconych już dywidend, oraz dwie trzecie pozostałej kwoty zadłużenia, przy czym ma ona ponadto prawo do otrzymania zapłaty jednej trzeciej miesięcznych rat, które nie zostały jeszcze uiszczone.
- 36 Wyrokiem z dnia 21 maja 2013 r. *kantonrechter* (sąd ds. drobnych) zasądził od Dexii, zgodnie z żądaniem powództwa wzajemnego Z, zapłatę na jego rzecz kwoty 18 804,60 EUR. Dexia wniosła apelację od tego wyroku do sądu odsyłającego w sprawie C-289/19.
- 37 Wyrokiem z dnia 29 listopada 2016 r. sąd ten odroczył rozpatrzenie sprawy do czasu wydania przez *Hoge Raad der Nederlanden* (sąd najwyższy Niderlandów) orzeczenia w sprawie zakończonej wyrokiem przytoczonym w pkt 16–18 niniejszego wyroku.
- 38 Mając na uwadze odpowiedzi udzielone przez *Hoge Raad der Nederlanden* (sąd najwyższy Niderlandów), Z i Dexia toczą obecnie przed wspomnianym sądem odsyłającym spór w przedmiocie kwestii, czy w braku możliwości powołania się na art. 6 szczególnych warunków umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym Dexia może jednak dochodzić odszkodowania na podstawie właściwych przepisów prawa krajowego.

- 39 Sąd odsyłający wskazał, że kwestia, czy sąd krajowy ma możliwość zastąpienia nieuczciwego warunku umowy przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, została już poruszona w opinii rzecznika generalnego N. Wahla w sprawach połączonych Banco Santander i Escobedo Cortés (C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:216), w której stwierdzono, iż możliwość ta powinna być ograniczona do sytuacji, w których uznanie nieuczciwego warunku za bezskuteczny zobowiązywałoby sąd do stwierdzenia nieważności danej umowy w całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie niekorzystne penalizujące go konsekwencje. Niemniej jednak ponieważ Trybunał uznał w wyroku wydanym w tych sprawach połączonych, że nie ma potrzeby udzielania odpowiedzi na pytanie dotyczące tej kwestii, konieczne jest jej wyjaśnienie.
- 40 W tych okolicznościach Gerechtshof Amsterdam (sąd apelacyjny w Hadze, Niderlandy) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:
- „1) Czy podmiot stosujący uznany za bezskuteczny nieuczciwy warunek umowy, który przewidywał zapłatę odszkodowania w wypadku niewykonania przez konsumenta ciężących na nim obowiązków, może dochodzić odszkodowania ustawowego przewidzianego na podstawie przepisów o charakterze dyspozytywnym?
- 2) Czy dla udzielenia odpowiedzi na powyższe pytanie znaczenie ma okoliczność, czy odszkodowanie, którego można dochodzić przy zastosowaniu ustawowego uregulowania w przedmiocie odszkodowania, jest takie samo bądź niższe lub wyższe niż odszkodowanie przysługujące na podstawie warunku umowy, który został uznany za bezskuteczny?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania prejudycjalnego w sprawie C-229/19

- 41 W swoim pytaniu prejudycjalnym Gerechtshof te Amsterdam (sąd apelacyjny w Amsterdamie) zwraca się do Trybunału w istocie o rozstrzygnięcie kwestii, czy zgodnie z przepisami dyrektywy 93/13 w ramach umowy obciążonej ryzykiem, takiej jak rozpatrywane w postępowaniu głównym umowy leasingu akcji, warunek umowy ustalający z góry zysk, jaki uzyskuje przedsiębiorca w przypadku przedterminowego rozwiązania umowy, należy uznać za nieuczciwy z tego tylko powodu, że warunek ten – oceniany wyłącznie w świetle okoliczności towarzyszących zawarciu danej umowy – może powodować znaczącą nierównowagę wynikających z tej umowy praw i obowiązków stron.
- 42 W niniejszej sprawie, jak przypomniano w pkt 15 niniejszego wyroku, z akt sprawy, którymi dysponuje Trybunał, wynika, że na podstawie art. 6 szczególnych warunków umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym w przypadku przedterminowego zakończenia tych umów Dexia ma prawo, poczynwszy od dnia rozwiązania umowy do dnia przedterminowego zakończenia danej umowy, do niespłaconych odsetek, a także do odsetek, które byłyby należne w okresie od owego przedterminowego zakończenia umowy do pierwotnie uzgodnionego terminu zakończenia obowiązywania tej umowy. Artykuł 15 tych szczególnych warunków przewiduje coroczną aktualizację w wysokości 5% owej kwoty głównej i odsetek, ustalając w konsekwencji z góry zysk, jaki uzyska Dexia w przypadku przedterminowego rozwiązania umowy, ponieważ będzie ona mogła szybciej odzyskać wspomnianą kwotę główną i odsetki oraz ponownie je zainwestować.
- 43 Na wstępie należy zauważyć, że pytanie przedstawione przez Gerechtshof te Amsterdam (sąd apelacyjny w Amsterdamie) opiera się na założeniu, iż art. 6 i 15 szczególnych warunków umów rozpatrywanych w postępowaniu głównym należy interpretować łącznie, mimo że brak jest konsensusu między stronami w tej kwestii.

- 44 W tym względzie wystarczy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem wyłącznie sąd krajowy jest właściwy do ustalania i oceniania okoliczności faktycznych toczącego się przed nim sporu, jak również do interpretowania i stosowania prawa krajowego (wyrok z dnia 8 czerwca 2016 r., Hünnebeck, C-479/14, EU:C:2016:412, pkt 36). Trybunał jest zobowiązany uwzględnić, zgodnie z podziałem kompetencji między nim a sądami krajowymi, stan faktyczny i prawny, w jaki wpisują się pytania prejudycjalne, w takiej postaci, w jakiej został on opisany w postanowieniu odsyłającym (wyrok z dnia 6 grudnia 2018 r., Preindl, C-675/17, EU:C:2018:990, pkt 24).
- 45 W tym względzie należy wyjaśnić, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem właściwość Trybunału w tym zakresie obejmuje dokonywanie wykładni pojęcia „nieuczciwych warunków umowy”, o których mowa w art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 oraz w jej załączniku, jak też wykładni kryteriów, jakie sąd krajowy może lub powinien stosować w toku badania warunku umowy w świetle przepisów tej dyrektywy, przy czym zadaniem sądu krajowego jest dokonanie skonkretyzowanej kwalifikacji danego warunku umowy w oparciu o wskazane kryteria oraz w świetle okoliczności danej sprawy. Wynika stąd, że Trybunał powinien ograniczyć się w swej odpowiedzi do udzielenia sądowi odsyłającemu wskazówek, które ten ostatni powinien uwzględnić przy dokonywaniu oceny nieuczciwego charakteru rozpatrywanego warunku umowy (wyrok z dnia 3 września 2020 r., Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 i C-252/19, EU:C:2020:631, pkt 91 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 46 Na podstawie art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 warunek umowy można uznać za „nieuczciwy”, jeśli powoduje on znaczącą nierównowagę wynikających z zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta.
- 47 Powołując się na pojęcia „dobrej wiary” i „znaczącej nierównowagi” wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta, art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 definiuje jednak jedynie w sposób abstrakcyjny elementy, które sprawiają, iż dany warunek umowy, który nie stanowił przedmiotu indywidualnych negocjacji, ma nieuczciwy charakter (wyrok z dnia 14 marca 2013 r., Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, pkt 67 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 48 Trybunał orzekł w związku z tym, że aby ustalić, czy dany warunek powoduje powstanie „znaczącej nierównowagi” wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta, należy w szczególności wziąć pod uwagę zasady, jakie mają zgodnie z prawem krajowym zastosowanie wobec braku porozumienia stron w tym zakresie. Przeprowadzając taką analizę porównawczą, sąd krajowy będzie w stanie ocenić, czy i, w odpowiednim przypadku, w jakim zakresie umowa ta stawia konsumenta w sytuacji gorszej niż ta przewidziana w obowiązujących przepisach krajowych. Podobnie właściwe w tym względzie wydaje się przeprowadzenie analizy sytuacji prawnej konsumenta pod kątem posiadanych przezeń zgodnie z prawem krajowym możliwości doprowadzenia do zaprzestania stosowania nieuczciwych warunków (wyrok z dnia 26 stycznia 2017 r., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, pkt 59 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 49 Ponadto badanie istnienia takiej ewentualnej „znaczącej nierównowagi” nie może sprowadzać się do ekonomicznej oceny o charakterze ilościowym, dokonywanej w oparciu o porównanie z jednej strony całkowitej kwoty transakcji będącej przedmiotem umowy, a z drugiej strony kosztów, które zgodnie z tym warunkiem obciążają konsumenta. Znacząca nierównowaga może bowiem wynikać z samego faktu wystarczająco poważnego naruszenia sytuacji prawnej, w której konsument, jako strona danej umowy, znajduje się na mocy właściwych przepisów krajowych, czy to w postaci ograniczenia treści praw, które zgodnie z rzeczonymi przepisami przysługują mu na podstawie tej umowy, czy przeszkody w ich wykonywaniu, czy też nałożenia na niego dodatkowego obowiązku, którego nie przewidują przepisy krajowe (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Kiss i CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, pkt 51).
- 50 Ponadto Trybunał orzekł, że umowa powinna przedstawiać w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu, do którego odnosi się dany warunek, a także, w zależności od przypadku, związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach, w taki sposób, by

konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne (zob. podobnie wyrok z dnia 20 września 2017 r., *Andriuc i in.*, C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 45 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 51 Artykuł 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 uściśla, że nieuczciwy charakter warunków umowy jest oceniany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których dana umowa dotyczy i wszelkich okoliczności związanych z wykonaniem umowy oraz innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna.
- 52 Z przepisu tego oraz z art. 3 tej dyrektywy, zgodnie z ich wykładnią dokonaną przez Trybunał, wynika, że ocenę nieuczciwego charakteru warunków umowy należy przeprowadzać w odniesieniu do chwili zawarcia danej umowy (zob. podobnie wyrok z dnia 9 lipca 2020 r., *Ibercaja Banco*, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 48).
- 53 Zgodnie bowiem z utrwalonym orzecznictwem okolicznościami, o których mowa w art. 4 ust. 1 wspomnianej dyrektywy, są okoliczności, o których przedsiębiorca mógł wiedzieć przy zawieraniu owej umowy i które mogły wpływać na jej późniejsze wykonanie, gdyż warunek umowy może wprowadzać nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron, która ujawni się dopiero w trakcie wykonywania rzeczonyj umowy (zob. podobnie wyroki z dnia 20 września 2017 r., *Andriuc i in.*, C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 54; z dnia 5 czerwca 2019 r., *GT*, C-38/17, EU:C:2019:461, pkt 40; a także z dnia 9 lipca 2020 r., *Ibercaja Banco*, C-452/18, EU:C:2020:536, pkt 48).
- 54 Z orzecznictwa tego wynika zatem, że na podstawie dyrektywy 93/13 sąd krajowy powinien, w ramach oceny nieuczciwego charakteru warunku umowy, odnieść się wyłącznie do chwili zawarcia danej umowy i ocenić, w świetle wszystkich okoliczności towarzyszących temu zawarciu umowy, czy warunek ten sam w sobie wprowadził nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron z korzyścią dla przedsiębiorcy. O ile taka ocena może uwzględniać wykonanie umowy, o tyle nie może ona w żadnym wypadku zależeć od zdarzeń, które wystąpią po zawarciu umowy i są niezależne od woli stron.
- 55 W związku z tym o ile bezsporne jest, że w niektórych przypadkach brak równowagi, o którym mowa w art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13, może pojawiać się dopiero w trakcie wykonywania umowy, o tyle należy zbadać, czy od dnia zawarcia tej umowy warunki tej umowy wprowadzały tę nierównowagę, i to nawet wówczas, gdy wspomniana nierównowaga może wystąpić tylko wtedy, gdy zajdą pewne okoliczności lub gdy, w innych okolicznościach, wspomniany warunek mógłby nawet przynieść korzyść konsumentowi.
- 56 Po pierwsze, przeciwne rozumowanie sprowadzałoby się do uzależnienia oceny nieuczciwego charakteru postanowienia umownego od warunków, w jakich przebiega wykonanie umowy, oraz od możliwej przyszłej zmiany okoliczności, które mają wpływ na tę umowę, tak że przedsiębiorcy mogliby spekulować na temat jej wykonania i owej zmiany okoliczności, a także zawrzeć w umowie ewentualnie nieuczciwy warunek, zakładając, że w pewnych okolicznościach warunek ten nie zostanie uznany za nieuczciwy.
- 57 Po drugie, należy przypomnieć, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje, iż nieuczciwe warunki nie są wiążące dla konsumentów, a zatem należy je uznać za nigdy nieistniejące. Tymczasem gdyby ocena nieuczciwego charakteru warunku mogła zależeć od wystąpienia zdarzeń następujących po zawarciu umowy, które są niezależne od woli stron, sąd krajowy mógłby ograniczyć się do odstąpienia od stosowania spornego warunku wyłącznie w odniesieniu do tych okresów, w których ów warunek umowy należy uznać za nieuczciwy.

- 58 Ponadto należy również przypomnieć, że z utrwalonego orzecznictwa Trybunału wynika, iż sąd krajowy, w celu dokonania oceny charakteru ewentualnie nieuczciwego warunku umowy, który stanowi podstawę wniesionego do niego pozwu, powinien brać pod uwagę wszystkie pozostałe warunki danej umowy [wyrok z dnia 10 września 2020 r., A (Podnajem mieszkania socjalnego), C-738/19, EU:C:2020:687, pkt 25].
- 59 Tak więc w sytuacji gdy umowa zawarta między przedsiębiorcą a konsumentem jest z natury obciążona ryzykiem – jak ma to miejsce w przypadku umów leasingu akcji rozpatrywanych w postępowaniu głównym – sąd krajowy powinien również sprawdzić, czy dany warunek, z uwagi na wzajemne oddziaływanie z innymi postanowieniami, które stanowią część umowy, nie skutkuje bardzo nierównym podziałem ryzyka pomiędzy strony tej umowy.
- 60 Z całości powyższych rozważań wynika, że na pytanie przedstawione w sprawie C-229/19 należy odpowiedzieć, iż przepisy dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że warunek znajdujący się w obciążonej ryzykiem umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, takiej jak umowa leasingu akcji, należy uznać za nieuczciwy, jeżeli w świetle okoliczności towarzyszących zawarciu umowy i występujących w chwili jej zawarcia warunek ten może spowodować znaczącą nierównowagę wynikających z tej umowy praw i obowiązków stron w trakcie wykonywania tej umowy, i to nawet wówczas, gdy wspomniana nierównowaga może wystąpić tylko wtedy, gdy zachodzą pewne okoliczności lub też gdy w innych okolicznościach wspomniany warunek mógłby przynieść korzyść konsumentowi. W tej sytuacji do sądu odsyłającego należy zbadanie, czy warunek umowy ustalający z góry zysk, jaki uzyska przedsiębiorca w przypadku przedterminowego rozwiązania umowy, mógł w świetle okoliczności towarzyszących zawarciu umowy spowodować, od chwili zawarcia tej umowy, taką nierównowagę.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych w sprawie C-289/19

- 61 Poprzez swe dwa pytania prejudycjalne, które należy przeanalizować łącznie, Gerechtshof Den Haag (sąd apelacyjny w Hadze) dąży w istocie do ustalenia, czy przedsiębiorca, który jako sprzedawca narzucił konsumentowi warunek uznany przez sąd krajowy za nieuczciwy, a w konsekwencji bezskuteczny, może dochodzić odszkodowania przewidzianego w przepisie prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, który miałby zastosowanie w braku tego warunku.
- 62 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sądy krajowe są zobowiązane do zaniechania stosowania nieuczciwych warunków umowy, aby nie wywierały one, chyba że konsument się temu sprzeciwi, wiążących wobec niego skutków (zob. podobnie wyrok z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 58 i przytoczone tam orzecznictwo). Umowa powinna jednak w zasadzie nadal obowiązywać, bez jakiegokolwiek zmiany innej niż wynikająca z uchylecia nieuczciwych warunków umowy, jeżeli zgodnie z zasadami prawa krajowego takie dalsze obowiązywanie umowy jest prawnie możliwe (zob. podobnie wyrok z dnia 5 czerwca 2019 r., GT, C-38/17, EU:C:2019:461, pkt 42 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 63 W konsekwencji jeżeli sąd krajowy stwierdzi bezskuteczność nieuczciwego warunku w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, sąd ten nie może uzupełnić umowy poprzez zmianę treści owego warunku (zob. podobnie wyrok z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 59 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 64 Trybunał orzekł bowiem, że gdyby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, to takie uprawnienie mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniłoby się do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania takich warunków wobec konsumentów, ponieważ nadal byłiby oni zachęceni do stosowania rzeczonych warunków, wiedząc, że nawet gdyby miały one zostać uznane za bezskuteczne, to jednak umowa

mogłaby zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, tak aby zagwarantować w ten sposób zaspokojenie interesu owych przedsiębiorców (wyroki: z dnia 14 czerwca 2012 r., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, pkt 69; z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 79; z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 54; a także z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 60).

- 65 W niniejszej sprawie z akt sprawy, którymi dysponuje Trybunał, wynika, że umowy leasingu akcji rozpatrywane w postępowaniu głównym mogą nadal obowiązywać bez nieuczciwego warunku.
- 66 W tym względzie należy zauważyć, że z orzecznictwa przytoczonego w pkt 62–64 niniejszego wyroku wynika, iż w przypadku takim jak w sprawie C-289/19, zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sąd krajowy nie jest uprawniony do zastąpienia nieuczciwego warunku przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, ponieważ stwierdzenie bezskuteczności tego warunku nie zobowiązywałoby sądu do stwierdzenia nieważności całej umowy, z narażeniem tym samym konsumenta na szczególnie niekorzystne penalizujące go konsekwencje.
- 67 Z całości powyższych rozważań wynika, że na pytania przedstawione w sprawie C-289/19 należy odpowiedzieć w ten sposób, iż przepisy dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że przedsiębiorca, który jako sprzedawca narzucił konsumentowi warunek uznany przez sąd krajowy za nieuczciwy, a w konsekwencji bezskuteczny – w przypadku gdy umowa może dalej obowiązywać bez tego warunku – nie może dochodzić ustawowego odszkodowania przewidzianego w przepisie prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, który miałby zastosowanie w braku wspomnianego warunku.

W przedmiocie kosztów

- 68 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne koszty stron w postępowaniu przed sądem odsyłającym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

- 1) Przepisy dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że warunek znajdujący się w obciążonej ryzykiem umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, takiej jak umowa leasingu akcji, należy uznać za nieuczciwy, jeżeli w świetle okoliczności towarzyszących zawarciu umowy i występujących w chwili jej zawarcia warunek ten może spowodować znaczącą nierównowagę wynikających z tej umowy praw i obowiązków stron w trakcie wykonywania tej umowy, i to nawet wówczas, gdy wspomniana nierównowaga może wystąpić tylko wtedy, gdy zachodzą pewne okoliczności lub też gdy, w innych okolicznościach, wspomniany warunek mógłby przynieść korzyść konsumentowi. W tej sytuacji do sądu odsyłającego należy zbadanie, czy warunek umowy ustalający z góry zysk, jaki uzyska przedsiębiorca w przypadku przedterminowego rozwiązania umowy, mógł w świetle okoliczności towarzyszących zawarciu umowy spowodować, od chwili zawarcia tej umowy, taką nierównowagę.
- 2) Przepisy dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że przedsiębiorca, który jako sprzedawca nałożył na konsumenta warunek uznany przez sąd krajowy za nieuczciwy, a w konsekwencji bezskuteczny – w przypadku gdy umowa może dalej obowiązywać bez tego warunku – nie może dochodzić ustawowego odszkodowania przewidzianego w przepisie prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, który miałby zastosowanie w braku wspomnianego warunku.

Podpisy